

”Nykyisyyppisistä” oppiaineista luopumisesta Ketonen ironisesti huomautti, että ne ovat ”tieteitä ja tieteitten erikoisalvoja, joita ei voida eduskunnan päätöksellä hävittää”. Yliopiston opettaja ei voi olla professori tai opettaja ylimalkaan. Hänen täytyy olla jonkin tieteenalan tai ongelmaryhmän edustaja. Muuten hänen pätevyytään ei voida todeta. Projektityöskentelyä FYTI:n ehdottamassa laajuudessa Ketonen ei pitänyt mahdollisena jo sen vaatimien lisäresurssien vuoksi. Kaiken kaikkiaan hän katsoi käyttökelpoisten ehdotusten jääneen vähäisiksi. Täysin epärealistiseksi hän totesi yrityksen muuttaa opintovuosi 40 viikon mittaiseksi.

* * *

Oiva Ketosesta voi todella sanoa, että hän oli perin harvinainen lintu Suomen korkeakoulupolitiikassa. Hän kirjoitti korkeakoulupolitiikan kysymyksistä enemmän kuin kukaan muu. Olen tässä joutunut sivuuttamaan hänen laajan kirjoittelunsa lehdistössä. Hän sai myös aikaan paljon konkreettista. Korkeakoululaitoksen kehitykseen ratkaisevasti vaikuttanutta ja suurisuuntaista 1967–86 kehittämislakia tuskin olisi saatu aikaan ilman Ketosta. Myös esimerkiksi Vaasan yliopisto saa kiittää häntä perustamisestaan. Hän näet sujautti opetusministeri Virolaisen Itä-Suomen korkeakoulujen perustamista käsittelevään eduskuntapuheeseen myös Vaasan korkeakoulun, maksaen näin velkaansa pohjalaiselle kotiseudulleen.

Ketonen arvosteli usein yliopistoja ja professoreja tarttumisesta muotoihin ja arvovaltaan asioitten sijasta. Virkaveljistään hän käytti kirjoituksissaan sanaa kaapukaarti. Häneen sopii erinomaisesti tunnettu määritelmä professorista: professori on eri mieltä. Mutta näistä aina eri mieltä olevista hän poikkeaa siinä, että hän sai niin paljon aikaan myös korkeakoulujen kokonaisuuden hyväksi.

Oiva Ketosen pragmatismi- ja naturalismivaikutteista¹

SAMI PIHLSTRÖM

1. Johdanto

Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulla syntynyt, inhimillisiä käytäntöjä ja toiminnallisuutta painottava *pragmatism*in perinne ei ole kuulunut suomalaisen filosofian valtavirtauksiin, joskin sen voidaan osoittaa monin epäsuorin tavoin vaikuttaneen 1900-luvun suomalaisessakin ajattelussa (ks. Pihlström 2001). Varsinkin 1910-luvulla Suomessa keskusteltiin vilkkaasti tuolloin pienen muotifilosofian asemaan nousseesta pragmatismista, jonka johtotähti oli vuonna 1910 kuollut William James. Nuori Eino Kaila esitteli pragmatistisia ideoita eräissä sanomalehtikirjoituksissaan, ja hieman myöhemmin J.E. Salomaa arvosteli kitkerästi pragmatismia kutsuen sitä yhdeksi aikamme ajattelun sairauksista.

Analyyttisen filosofian kukoistusaikana, vuosisadan puolivälin jälkeen – eli juuri niihin aikoihin, kun 1944 väitelleen ja 1951 Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professoriksi kohonneen Oiva Ketosen filosofisen luomisvoiman voisi arvella olleen parhaimmillaan – pragmatismi oli miltei painunut unohtuksiin sekä synnyinmaasaan että muualla maailmassa. Ketonen oli kuitenkin ennen professoriksi tuloaan ehtinyt hakea oppia Amerikasta. Hän vieraili Yhdysvalloissa Columbian (New York) ja Yalen (New Haven) yliopistoissa lukuvuonna 1949–50 (vrt. Ketonen 1951) ja omaksui viimeistään tällöin ajattelunsa vähintäänkin pragmatismin ituja, jopa siinä määrin, että on aivan mielekäästä puhua hänen pragmatismivaikutteistaan – vaikka olisikin liioiteltua nimittää hänen filosofisia käsityksiään pragmatistisiksi. Häneen vaikutti erityisesti pragmatismin *naturalistinen*

juonne, John Deweyn ja tämän seuraajien, kuten Ernest Nagelin, ajattelu.² Jamesin Deweyä subjektivistisempi pragmatismi ei ilmeisesti lainkaan viehättänyt Ketosta; pragmatismien perustajaan Charles S. Peirceen hän ei myöskään kovin viitannut, mikä ei ole yllättävää, koska Peirceen valtavan mutta hajanaisen ja viimeistelemättömän tuotannon merkitys paljastui kansainväliselle filosofiyhteisölle vasta vähitellen.³ On myös mahdollista, etteivät Ketosen pragmatismivirikkeet olleet yksinomaan filosofisia: hänen pohjalainen talonpoikaistaustansa luultavasti jossain määrin vaikutti siihen, että hän arvosti käytännöllistä osaamista, käsityötaitoja. Hänen tiedetään pitäneen puusepän töistä – arkielämässä tarvittavien käyttöesineiden ”pragmaattista” nikkarointia voisi kai kutsua yhdeksi hänen harrastuksistaan.

Tarkasteluni Ketosen pragmatismi- ja naturalismivaikutteista jakautuu kahteen osaan. Ensin selvittelen hänen tieteenfilosofiansa ja tietoteoriaansa taustalla puilekelevää deweylais-nagelilaista emergenttää naturalismia (jakso 2). Lopuksi käsittelen lyhyesti hänen julkista toimintaansa ”osallistuvana filosofina” – sitä, miten hän toteutti pragmatismiin kuuluvaa ihannetta filosofiaista, joka olisijollakin tavalla relevanttia, merkityksellistä myös ei-akateemisia ”ihmisten ongelmia” (Dewey 1946) tarkasteltaessa (jakso 3). En ole varma, onko näiden pragmatistisiksi luokiteltavien teemojen välillä mitään luontevaa yhteyttä. Silti Ketosen tapaus toivottavasti haastaa meidät jatkamaan keskustelua filosofiakäsityksemme perusteista.

2. Ketonen deweylaisena naturalistina

Kun amerikkalaisen pragmatismien voimahahmo John Dewey kuoli Helsingin olympiavuonna, häntä muistettiin Suomessa, muun muassa Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirjassa *Ajatuksessa* vuonna 1954 julkaistulla muistokirjoituksella. Tämän yleisesityksen hänen ajattelustaan kirjoitti – kukapa muu kuin Oiva Ketonen.

Ketonen tarjosi suomalaisille lukijoille asiantuntevampaa ja luottavampaa kuvan Deweyn ajattelusta kuin esimerkiksi Salomaa, joka 1920- ja 1930-luvuilla oli rusikoinut pragmatismia enimmäkseen varsin

epäasialliseen sävyyn.⁴ Ketosen mukaan esimerkiksi pragmatistinen totuus käsitys, jonka mukaan todet uskomukset toimivat elämäntähtämissämme, ei ole aivan niin hullu ajatus kuin se ensi kuulemalta vaikuttaa. Se on yhteensopiva korrespondenssiteoreettisen ”sopu-soinnussa todellisuuden kanssa” -idean (ja myös Alfred Tarskin niin sanotun semanttisen totuusmääritelmän) kanssa (Ketonen 1954, s. 95–96). Toden hypoteesin sopuointu todellisuuden kanssa merkitsee, että tuo hypoteesi tuottaa toiminnallisesti tyydyttävän ratkaisun lähtökohtana olleeseen ongelmaan. Eräänlaista totuuden käsitteeseen sovellettua pragmatismia edustaa myös Ketosen varhaisempi lausuma, jonka mukaan ”[k]okemusta tarkasti kuvaavista teorioista on eniten tosi se, joka on sisäisesti kehityskelpoisin” (Ketonen 1948, s. 489). Tässä tosin jää epämääräiseksi – kuten pragmatismissa yleensäkin – se, mitä kehityskelpoisuudella (tai toimivuudella) totuuden yhteydessä oikeastaan tarkoitetaan. Mitään perusteellista tulkintaa pragmatistisesta totuusteoriasta Ketonen ei tietääkseni esittänyt. Pragmatismille luonteenomaisen dynaamisen ja fallibilistisen kuvan tieteellisestä totuuden tavoittelusta hän kuitenkin piirsi jo *Suuren maailmanjärjestyksen* alkuvuilla muistuttaessaan, että meidän ”on myönnettävä, niin selvältä ja vastaansanomattomalta kuin oma käsityksemme [maailmasta] tuntuukin, että tulevaisuuden mielestä se tuskin on edeltäjiänsä parempi. Kuinka olisi meille, toisin kuin kenellekään edeltäjistämme, suotu onni tavoittaa ’oikea, lopullinen’ totuus!” (*Ibid.*, s. 5.)

Ketonen kiinnitti monissa töissään erityistä huomiota deweylaiseen antireduktionistiseen, emergentistiseen naturalismiin, josta hän sai ajattelunsa ilmeisiä vaikutteita (ks. erityisesti Ketonen 1981, luku 12). *Emergenssin* eli ”kehkeytymisen” idea voidaan lyhyesti tiivistää holistiseen iskulauseeseen ”kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa”. Esimerkiksi elämään tai tietoisuuteen sovellettuna tämä voi tarkoittaa, että nämä luonnollisen kehityskulun ”korkeammat” tuotteet eivät jäännöksettä palaudu niihin materiaaliisiin komponentteihin, joihin niiden muodostuminen vääjäämättä perustuu. Ne ovat jotakin muuta kuin mekaaniset osansa, joiden vuorovaikutuksesta ne kuitenkin muovautuvat.

Tieteenfilosofisessa teoksessaan *Se pyöri sittenkin* (1976) Ketonen tarkastelee emergenssifilosofiaa keskeistä "kokonaisvaltaisuuden" käsitettä (luku 5) ja viittaa muun muassa Peircean ja Deweyn ajattelusta ammentaneen, usein viimeiseksi klassiseksi pragmatistiksi nimitetyn C.I. Lewisin näemyksiin (s. 145), ei kuitenkaan tällä kertaa Deweyiin itseensä. Lewisin ohella toinen tärkeä välittäjäahmo oli edellä mainittu Ernest Nagel, jonka nimiin usein pannaan emergenssin käsitteen episteeminen, teorioihin relativisoitu määrittelytapa (vrt. Niimiluoto 1990a, s. 38). Ilmeisesti Ketosen vaikutuksesta Nagelin järkälemäinen *The Structure of Science* (1961), joka sisältää paljon luetun luvun emergenssistä ja reduktiosta, oli kauan tieteenfilosofian tenttivaatimuksissa Helsingin yliopistossa.

Ketonen luonnehtii emergenssiajattelussa keskeistä osien ja kokonaisuuden suhdetta Nageliin suoraan viittaamatta mutta ilmeisen nagelilaiseen tapaan:

Onko kokonaisuus osiensa summa vai ei, on [...] suhteellinen asia ja riippuu olemassaolevista tieteellisistä teorioista.

Jos ei ole olemassa teoriaa, jonka perusteella kokonaisuuden K ominaisuudet voidaan johtaa osien $O_1, O_2, \dots O_n$ ominaisuuksista, voidaan sanoa, että kokonaisuus on muuta kuin osiensa summa. (Ketonen 1976, s. 153.)

Tässä se, onko jokin kokonaisuus enemmän kuin osiensa summa vai palautuuko se osiensa summaan, on siis suhteellista tieteellisiin teorioihin, joiden avulla kokonaisuuden ominaisuudet voitaisiin johtaa (päättellä) osien ominaisuuksista tai selittää näiden nojalla. Ketosen muotoilussa jää kuitenkin hieman avoimeksi, onko kyse jonakin tietynä historiallisena hetkenä olemassaolevista eli aktuaalisesti tunnetuista, tiedeyhteisössä eksplisiittisesti muotoilluista tieteellisistä teorioista, vai voitaisiinko puhua teorioiden "olemassaolosta" jossakin vahvemmassa, ei historiallisesti kontekstualisoidussa merkityksessä, jossa sellaisiakin teorioita on "olemassa", joita kukaan ei tällä hetkellä (vielä) tunne eikä edes kykene muotoilemaan. Jälkimmäisessä tapauksessa emergenssin ei tarvitsisi olla episteemistä ja teoriarelatiivista, vaan se voitaisiin ymmärtää ontologiseksi, jatkuvasti muuttuvas-

ta tiedostamme ja teorioistamme riippumattomaksi ilmiöksi (ks. Niimiluoto 1990a). Nykyisen emergenssikeskustelun valtavirta onkin ontologinen – jopa siinä määrin, että Nagelia ja muita episteemisiä, teoriarelatiivisia emergenssin määritelmiä tarjoilleita filosofeja on kutsuttu emergenssiajattelun kriitikoiksi pikemmin kuin sen puolustajiksi (Stephan 1999).

Se pyöri sittenkin -kirjaa varhaisemmassa, alun perin 1961 ilmestyneessä ja pitkään teoreettisen filosofian pääsykoekirjana käytetyssä teoksessaan *Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomus* Ketonen kuvailee emergenssi-ideaa samaan episteemiseen sävyyn:

Uudella tarkoitamme [...] oliota, tapausta, ominaisuutta taikka kokemusta, jota ei voida etukäteen ennustaa taikka – mikä on useissa tapauksissa likimain sama asia – jota ei voida selittää. Sillä, että elämä maailmankaikkeudessa on uutta, tarkoitamme siis, että elämän esiintyminen ja ominaisuudet eivät ole selitettävissä tai ennustettavissa sen perusteella, mitä elottomasta, so. fysikaalisesta avaruudesta, tiedetään. Elämä on tämän mukaan tekijä, joka on noussut uutena ja selittämättömänä esiin fyysikaalisesta avaruudesta sen kehityksen eräissä vaiheissa. Samoin voidaan ajatella, että ihmisen henkinen elämä on ollut samanlainen uusi ja etukäteen ennustamaton tekijä, joka on noussut esiin elävästä luonnosta sen kehityksen eräissä vaiheissa. Eräät filosofit ovat ilmaiseet asian sanomalla, että elämä ja henki ovat emergenttejä (lat. emergere = nousta esiin) ominaisuuksia, jotka eräissä vaiheissa ilmenevät maailmankaikkeudessa, mutta joiden ilmenemisen selittämiseen niiden taustasta luettavissa olevat tosiasiat eivät riitä. (Ketonen 1981, s. 210–211.)

Tässä Ketosen voidaan katsoa kuvailevan niin kutsuttua emergenttiä evoluutiota, jossa luonnon kehitys kohti korkeampia muotoja, lopulta kohti inhimillistä "henkistä" tai tietoista elämää ja ajattelua, voidaan nähdä sarjana hyppäyksiä osista kokonaisuuksiin, jotka eivät palaudu osiensa summiksi. Tällaisen "diakronisen" emergenssikäsittelyn vastapainoksi viimeaikaisessa keskustelussa on ollut laajemmin esillä "synkroninen" emergenssikäsité, jossa (suositun supervenienssin

eli "päättämisen" käsitteen tapaan ja tähän läheisesti liittyen) korostetaan todellisuuden "tasojen" (esimerkiksi fysikaalisen ja mentaalisen) samanaikaista ontologista riippuvuussuhdetta ja korkeamman tason ominaisuuksien määräytymistä alemman tason ominaisuuksien perusteella (vrt. Sintonen 1998). Lisäksi on huomattava, *pace* Ketonen, ettei nykypäivän luonnontiede yleisesti ottaen pidä esimerkiksi elämää aidosti emergenttinä ilmiönä. Lienee hyvin mahdollista tyhjentävästi selittää elämän synty ei-elollisen luonnon tosiseikkojen nojalla. Samoin kemiallisia yhdisteitä ei yleensä pidetä emergentteinä suhteessa fyysikaalisiin osiinsa muuten kuin hyvin heikossa mielessä (vrt. Ketonen 1981, s. 212). Kuitenkin emergenssin käsite ja sen sovellusala herättävät jatkuvasti keskustelua, joten ei voida suoralta kädeltä sanoa, että esimerkiksi Ketosen episteeminen ja diakroninen tapa ymmärtää emergenssin luonne olisivat vanhentuneita.⁵

Emergenssin täsmällisestä määrittämisestä riippumatta on selvää, ettei Ketosen kannattama ei-reduktiivinen naturalismi, jonka tärkeimpiä klassikkoja on Deweyn teos *Experience and Nature* (1929), ole reduktiivista tai mekanistista materialismia, sillä Ketosen mukaan ei voida empiirisesti perustella sitä, että "aine" olisi todellisempi kuin "henki". Nämä molemmat ovat "olevaisen aspekteja, yhtä hyviä ja arvokkaita kumpikin". Aineen ja hengen maailman – tai eläimen ja ihmisen – välillä ei ole kuilua tai "hyppäystä" (Ketonen 1980, s. 172–173, 180). Olevaisen "korkeammat piirteet", kuten elämä, henki ja arvot, nousevat esiin eli emergoivat biologisen kehityksen myötä. Ne eivät ole erillisiä substansseja vaan edellyttävät tietynasteista kompleksisuutta niiden perustana olevassa luonnollisessa maailmassa (Ketonen 1954, s. 92). Todellisuuden emergentteinä piirteinä ne ovat jotakin enemmän kuin fyysikaalis-kemiallis-biologinen perustansa mutta kuitenkin tästä perustasta riippuvaisia. Saman suuntaista emergenttiä materialismia, tosin ilman erityisiä Dewey-sympatioita ja pikemminkin Karl Popperin kuin pragmatismiin tukeutuen, on myöhemmässä suomalaisessa filosofiassa kannattanut muiden muassa Ketosen oppituolin nykyinen haltija Ilkka Niiniluoto (1990a).

Emergenssifilosofiaan pohjautuu Ketosen omaperäinen filosofinen antropologia, eräänlainen humanismin ja naturalismin yhdistelmä (vrt.

esim. Pihlström 2003). Vaikka ihmisen "olemusta" tarkasteltaessa on lähdeittä liikkeelle ihmisestä luonnollisen evoluution kautta kehittyneenä biologisena olentona, ihmisyyttä ei voida palauttaa biologiaan, koska sielu ja ruumis ovat "yksi ainoa kokonaisuus, eivät eri olentuisia" ja ihmisen "henkiset ominaisuudet ovat yhtä todellisia ja yhtä biologisia kuin hänen muutkin ominaisuutensa" (Ketonen 1980, s. 71). Niinpä luonnontieteellisen ja humanistisen tutkimuksen välillä ei pidä nähdä jyrkkää dikotomiaa (*ibid.*, s. 72). Pragmatismi onkin lupaavimpia yrityksiä tarkastella ihmistä sekä luonnon- että kulttuuriolentona, aidossa ristikkäisvalaistuksessa, jossa kumpikaan näistä ihmisluonnon aspekteista ei joudu kärsimään toisen kustannuksella.

Ketosen (ja Deweyn) naturalismissa todellisuus ymmärretään näin ollen luonnollisena jatkumona, jossa myöskään esimerkiksi elottoman ja elollisen luonnon välille ei voida piirtää veitsenterävää rajaa (Ketonen 1976, s. 167–168). Yhteen ja samaan kaiken käsitävään luontoon kuuluvat sekä olevaisen henkiset että sen aineelliset aspektit, kaikki, mitä voidaan tieteellisin menetelmin tutkia (Ketonen 1981, s. 205). Vastaavaa holistista naturalismia edusti jo Eino Kaila usein siteeratussa "filosofisessa heräämisessään" (ks. esim. Kaila 1953), jossa hän hahmotti luonnon kaikkiyhteisenä kokonaisuutena ilman mitään "yliluontoa".⁶ Tämäntapainen reduktionismin välttävä holistinen naturalismi on "asenne, joka heijastaa luottamusta tieteellisen tutkimuksen menetelmiin", ei suljettu dogmaattinen oppijärjestelmä (Ketonen 1981, s. 204). Ketosen naturalismia voitaisiin kenties luonnehtia *metodologiseksi* erotuksena *metafyysisistä* naturalismin muodoista (vrt. esim. Hatfield 1990), joskin on huomattava, etteivät kaikki pidä tällaista erottelua onnistuneena: naturalismi näyttäisi edellyttävän paitsi luottamusta tieteen menetelmiin, myös jonkinlaista käsitystä todellisuuden luonteesta, siitä, että maailma *on* luonnollinen ja sellaisena tieteen menetelmin tutkittavissa.⁷

Ketonen kuitenkin kiersi naturalismin reduktiiviset metafysiset karikat kieltäytyessään palauttamasta mitään erityisiä todellisuuden aspekteja joihinkin muihin, "perustavampiin". Hänen naturalisminsa sisälsi siten sekä metafysiikkaa että metodologiaa – mutta molempia pragmatismille tunnusomaisella suvaitsevaisella tavalla. Kaikki tapahtumat ovat luonnontapahtumia, mutta nämä ei tarkoita, ettei inhimillisellä

vapaudella ja vastuulla olisi merkityksensä todellisuuden kuvaamisessa ja tarkastelemisessa. Kuten Ketonen vuoden 1918 tapahtumista kirjoittaisaansa muistuttaa, jonkin asian, esimerkiksi sodan ja kaikkien sen yhteydessä tapahtuvien tekojen, näkeminen ”luonnontapahtumana” ei poista inhimillisen vastuun merkitystä (Ketonen 1983, s. 15). Hänen antireduktionistisella naturalismillaan on näin ollen sovellusmahdollisuuksia yleisempien, esimerkiksi historian koskevien kysymysten kannalta. Hän oliikin eräänlainen tieteen ykseyden kannattaja. Kuten edellä todettiin, luonnontietee ja humanistiset tieteet eivät hänen mukaansa ole olemuksellisesti erilaisia – molempien tutkimuskohde on yksi ja sama luonto erilaisissa aspekteissaan – mutta niiden ykseys ei ole reduktionistien tavoittelemaa luonnontieteiden mallin mukaan normitettua ykseyttä. Esimerkiksi historiallisissa ratkaisuisa olennaista vastuun käsitettä ei voida eliminoida tieteen tutkimasta maailmasta. Pragmaattinen naturalismi, myös Ketosen edustamassa muodossa, on eräänlainen olennaisesti Kanttiin palautuva ”kaksoisvalaistusoppi”: yhtä ja samaa todellisuutta, johon ihmisenkin kuuluu, voidaan katsella sekä luonnonlain (ja siten luonnontieteellisten selityspyrkimysten) että vapauden ja vastuun (sekä siten moraalisen arvioinnin) näkökulmista, teoreettisen ja käytännöllisen järjen alueilla (vrt. Pihlström 2002a, 2003).

Kuten kaikki ”henkinen”, myös todellisuutta koskeva tietomme ja tieteellinen tiedonhankintamme ovat Ketosen kannattaman deweylaisen naturalismin mukaan itse luonnollisen todellisuuden elementtejä. Tämä ei kuitenkaan merkitse tieto-opillisten ja muiden filosofisten käsitteiden suoraviivaista palauttamista luonnontieteellisiin käsitteisiin, vaan pikemminkin ihmiselle luonnollisen päämäärin ja arvoihin suuntautuneen toiminnan siirtämistä filosofisen tietoteorian keskiöön. Tällainen normatiivisesti säädelty toiminta on jälleen materiaaliseen perustaansa nähden ”emergenttiä”, mutta kuitenkin täysin luonnollista. Deweylainen hyökäys tieto-opin traditiota vastaan perustuu juuri tiedon ja toiminnan käsitteiden erottamattomuuteen (ks. myös Pihlström 1998, luku 4). Pragmatistille maailmaa koskeva tieto on maailmassa tapahtuvaa toimintaa, ei ikuisten, muuttumattomien totuuksien passiivista katselemista. Ketosen voidaan ehkä arvella ajatelleen suurin piirtein tähän tapaan,

joskaan hän ei kehittänyt pragmatismiaan kovinkaan pitkälle naturalistisen tieto-opin suuntaan.

Voitaneen kuitenkin hieman poleemisesti väittää, että Ketonen jäi tieteenfilosofiassaan osittain aikansa ortodoksian, Kailan 1930-luvun alussa Suomeen tuoman loogisen empirismin vangiksi. Hän ei aivan kyennyt etenemään deweylaiseen pragmatismiin ja naturalismiin saakka, josta käsin monet loogisen empirismin ja sen jatkeena muotoutuneen analyttisen tieteenfilosofian kiistakysymykset vaikuttavat keinotekoisilta. Esimerkiksi metafysiikkaa (jollaista naturalismi itsekin väistämättä on, kuten edellä todettiin) ei tarvitse hylätä, jos Deweyn tapaan tutkimme olemassaolevan yleisiä muotoja, ”the generic traits of existence”, sellaisina kuin ne inhimillisessä toiminnassamme ja käytännössämme ilmenevät. Toisaalta loogiikalla, niin tärkeää kuin se onkin, ei ole erityisasemaa tieteen järjestelmässä. Vaikka Ketonen kaiketi teki tieteellisesti merkittävimmän työnsä todistusteorian ja siten loogikan perustutkimuksen saralla (vrt. von Plato 2002), juuri tämä puoli hänen tuotannostaan ei ole pragmatismiin perspektiivistä kiinnostavin. Muodollinen loogiikka ei deweylaisen naturalismin mukaan voi olla tieteen perusta siinä mielessä, jossa Wienin piiriin loogiset empiristit pitivät sitä tieteen perustana. Pikemminkin loogiikka on inhimillisen tiedonmuodostuksen ja ”tutkimuksen” (inquiry) tutkimusta paljon laajemmassa mielessä. Dewey hyökkäsi modernia symbolista loგიikkaa vastaan sikäli kuin se vaali klassisen humelaisen empirismin perinteitä, esimerkiksi analyttinen-synteettinen -eroa (ks. Sleeper 1986, s. 135 ja luku 6 *passim*). Hän ennakoijo 1920-luvulla Wittgensteinin myöhäisfilosofian ”merkitys käyttönä” -näkemystä ja Quinen naturalisoitua tietoteoriaa (*ibid.*, s. 149). Hän ei tietenkään arvostellut loogikkojen tekemää työtä sinänsä vaan tietynlaista käsitystä tieteestä ja filosofista, jossa tuon työn tuloksilla oli kaikkeen muuhun nähden ensisijainen asema.

Dewey otti siis jo loogisen empirismin kukoistusaikana (tai itse asiassa jo paljon sitä ennen) ne ratkaisevat askeleet ulos loogis-empiristisestä viitekehuksesta, joita myöhemmin on pidetty ”postmodernistien” ja muiden jälkipositivististen tieteenfilosofien kuten W.V. Quinen ja Thomas Kuhnin ansiona (vrt. esim. Hickman 2001). Tällaisia askeleita Ketonen ei kyennyt ottamaan, mistä häntä itseään tuskin kuitenkaan on aihetta

syöttää. Myös hänen pragmatismivaikutteidensa tärkein lähde, Nagel, oli pikemminkin pragmatismia ja loogisen empirismin yhteensulauttaja kuin puhdasverinen pragmatisti. Eikä tuo sulauttaminen sodanjälkeisessä yhdysvaltalaisessa filosofiassa suinkaan tapahtunut pragmatismiin kannalta ainakaan yksinomaan suotuisalla tavalla vaan lähinnä loogisen empirismin ehdoin (vrt. Pihlström 1999, 2002b). Kun Wienin piirin filosofit olivat asettuneet Yhdysvaltoihin, looginen empirismi oli suureksi osaksi vallannut amerikkalaisen filosofian sen sijaan, että se olisi sulautunut kotoperäiseen pragmatismiin. Vasta 1980–90-lukujen uuspragmatismi on aidosti onnistunut syntetisoimaan analyttistä filosofiaa ja pragmatismia. Ketonen kuitenkin näki jo Columbian ja Yalen vierailunsa jälkeen, että näiden perinteiden synteesi oli tarpeen:

Amerikkalaisen filosofian näkyvimpinä suuntana voi pitää amerikkalaista naturalismia, joka lähtee Deweyn filosofiaan; sen nuoremmat edustajat ovat lisäksi saaneet eräitä vaikutteita loogisesta empirismistä. [...] Sen perusoppeja on, että ei ole muuta tietoa kuin tieto, joka voidaan saavuttaa tieteellisen metodin avulla. Tieteellinen metodi tulkitaan tällöin vapaasti, ilman positiivismin rajoituksia, jolloin tietoon kuuluvat myös spekulatiivisen filosofian teorit. [...] Yksi [amerikkalaisen naturalismin] tavoitteista on synteesi, joka liittäisi yhteen sen, mikä idealismin filosofiassa on ollut syvintä inhimillistä viisautta, ja sen, mikä tieteellisessä metodissa on parasta ja pysyvintä. (Ketonen 1951, s. 89–90).⁸

Ketosen omat pyrkimykset naturalismin ja idealismin (tai ”humanismin”) yhteensulauttamiseen jäivät valitettavasti melko ohjelmallisiksi. Hän ei missään kovin systemaattisesti kehitellyt antireduktionistista naturalismiaan. Jos hän olisi kypsällä kaudellaan suunnannut voimavarojaan varsinaiseen filosofiseen tutkimukseen, hän olisi saattanut edustaa Suomessa sitä ”uutta tieteenfilosofiaa”, joka Quinen, Kuhnin ja muiden 1960-luvun jälkeisen amerikkalaisen filosofian nimimiesten myötä ikään kuin palasi Peirceen, Jamesin ja Deweyn tuotannosta jo melko tuttuihin pragmatistisiin teemoihin.⁹ Tällaista tieteenfilosofiaa on tosin pidetty ”köyhänä” (Hintikka 2001a, 2001b) – eihän se ole tuottanut (eikä hyödynnänyt) selväpiirteisiä loogisia tuloksia vaan on pikemminkin pyrkinyt

vapautumaan eräistä loogisen empirismin loogiikka-keskeisen filosofiakäsitteiden kahlitsevista lähtökohdista. Suomalaista tieteenfilosofiaa onkin pitkään dominoinut vahvasti loogiikkavetoinen, loogisen empirismin henkisen viitekehyksen määrittämä (tosin Wienin piirin opinkappaleista nopeasti luopunut ja tieteellisen realismin suuntaan kehittynyt) virtaus, joka kiistatta on tuonut maamme filosofiseen elämään sellaista kansainvälisyyttä ja arvonnantoa, jota pääasiassa kotimaisilla kentillä vaikuttanut Ketonen ei onnistunut luomaan. On hienoa, että suomalainen hengentieteiden tutkimus on saanut osakseen tällaisen vaikutusvaltaisen loogis-tieteenfilosofisen tradition. Tästä huolimatta Ketosen deweylainen pragmatismi olisi saattanut hieman perusteellisemmin kehiteltynä ja suuntauksen kansainvälisen kehityksen kanssa keskustellen tuoda Suomen filosofiseen ilmaan uusia vaikutteita ja moniulotteisuutta, vaihtoehdon Jaakko Hintikan vahvasta asemasta seuranneelle formaalin loogikan ja semantiikan ylivallalle.

Mutta ilmeisesti aika ei vielä Ketosen tutkijankaudella ollut sellaiseen vaihtoehtoon kypsä eikä tämän pragmatismista hieman erillinen loogikkominä tuntenut riittävästi tarvetta loogisen empirismin ja sen perillisten filosofisten taustaoletusten perinpohjaiseen kritiikkiin. Vasta uuspragmatismiin nousua kansainvälisen filosofisen kentän merkittäväksi osapuoleksi on Suomessakin ollut mahdollista asettaa kyseenalaiseksi esimerkiksi puhtaana muodollisen loogikan asema tieteenfilosofian kulmakivenä.¹⁰

3. Ketonen ”osallistuvana filosofina”

Voidaan ehdottaa, että Ketosen ahkera julkinen toiminta – etenkin hänen akateemikkovuosiinaan – ja hänen lukuisat populaarit kirjansa esimerkiksi historiasta ja yliopistohallinnosta (vrt. Eskola 2002) edustavat eräänlaista *metafilosofista pragmatismia*. Tämän näkemyksen mukaan filosofian on toimittava ihmisten elämässä; filosofiassa on voitava saavuttaa ”tuloksia” – ei tosin pelkästään loogisessa tai tieteellisessä merkityksessä vaan siinä mielessä, että filosofian harjoittamisesta tai filosofisesta asenteesta on seurattava jotakin konkreettista ja käytännöllistä (vrt. Pihlström 1998, 2001). Varmastikaan Ketosen rooli julkisena ajattelijana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana ei ollut ongelmaton, mutta hän kuitenkin toteutti tuota

rooliaan vastuullisemmin kuin eräät toiset julkisuudessa aktiiviset intellektuellit, joiden työtä niinkään on leimannut pragmatistinen pohjavire. Hänen Suomen historiaa, yliopistomaailmaa, tieteen etiikkaa sekä terveyttä ja sairautta (ja monia muita aiheita) koskevat puheenvuoronsa ovat enimmäkseen punnittua, huolellisesti harkittua puhetta ihmisen tilastaja tulevaisuudesta yhä ongelmallisemmaksi käyvässä maailmassa. Ketosen voidaankin sanoa seuranneen deweylaista *melioristista*, osallistuvan, maailmaa ja yhteiskunnallisia oloja järkevän, tieteen menetelmiä (laajassa mielessä) noudattavan kriittisen keskustelun avulla parantamaan pyrkivän filosofian projektia (vrt. myös Sleeper 1986, luvut 7 ja 8).¹¹

Vaikka osa Ketosen populaareista kirjoituksista saatetaan ehkä leimata pelkäksi ”mielipidekirjallisuudeksi”, parhaimmillaan Ketosen filosofista elämäntyötä voidaan pitää muistutuksena siitä, että filosofin yksi tärkeä velvollisuus on ottaa kantaa, osallistua keskusteluun, puuttua tärkeiksi kokemuinsa asioihin silloinkin, kun ne lankeavat hänen välittömän asiantuntemusalueensa (esimerkiksi predikaattilogiikan) ulkopuolelle. Tällaisen osallistumisen on kuitenkin oltava varovaista ja vastuullista. Julkisuudessa esitetyt filosofiset puheenvuorot eivät välttämättä ole painavia siksi, että ne ovat filosofin esittämiä. Mutta ne voivat olla painavia filosofisen asenteen ilmauksina, vaikka ne kohdistuisivat johonkin näennäisesti epäfilosofiseen teemaan.

Jo varhaisen Yhdysvaltain-matkansa jälkeen kirjoittamassaan artikkeleissa Ketonen huomautti, amerikkalaisten vaikutteittensa pohjalta, että filosofian tulee paitsi selvittää omia metodiongelmiaan myös ”kiinnittää huomiota ihmisen muihin kulttuuriharrastuksiin” (Ketonen 1951, s. 87). Juuri tätä Ketonen ymmärtääkseni koetti vuosikymmenien ajan tehdä, huolehtien samalla siitä, että ”filosofian tulee kiinteästi pysyä elämän realiteeteissa” (s. 87). Tämäntapaisesta pragmatistisesta filosofiakäsityksestä imi omaan ajatteluunsa jotakin varmasti myös Ketosen oppilas ja läheinen ystävä, myöhempi ”mediafilosofi” Esa Saarinen, jonka toiminnassa metafilosofinen pragmatismi ja ”ihmisen muihin kulttuuriharrastuksiin” syventyminen kuitenkin veivät jo melko kauas itse filosofista.¹² Ketonen koetti jo vuonna 1951 esittää, että filosofi, sellaisena kuin hänet Amerikassa nähdään, on paitsi tietyn ammattinimikkeen haltija siinä

missä kuka tahansa, myös oman vaikean alansa ekspertti, jonka tulee voida omistautua teoreettiselle työlleen:

Filosofi on ammattimies, jonkin asian erikoistaitaja ja erikoistuntija. Hänen päänsä päällä ei ole mitään sosiaalisen kunnian sädekehää. Hän ei ole suuremmissa arvossa kuin se mies, joka drug-store'n pöydän toisella puolen taitavasti valmistaa asiakkaille hot dog'uja ja hampurilaisia. Mutta toisaalta tähän kätkeytyy asiallinen etu, joka osoittaa tämän arvostuksen paremmuuden. Ymmärrettäisiin, että filosofin tai minkä tahansa muun teoreetikon ammatti on elämäntehtävä, todella vaikea ammatti, joka vaatii miehensä kokonaan, ja että mikäli näitä ammatteja yhteiskunnassa on olemassa, ei mitään kysymyksiä tehdä niiden suuremmasta tai pienemmästä tarpeellisuudesta. (s. 88)

Filosofia on (*pace* Saarinen) oma erityinen ”eksperttikulttuurinsa”; filosofialla on kuitenkin (*pace* puhdasoppiset analyttiset filosofit) tärkeitä tehtäviä mitä moninaisimpien ongelmien kimpussa myös yliopiston ulkopuolella. Tämä filosofiakäsitys on kieltämättä jännitteinen, mutta voisiko pragmatistinen, filosofian toiminnallista roolia ihmisten muotoisessa, sekä tieteellisessä että arkipäiväisessä elämässä korostava käsitys mitään muuta ollakaan?

Ennen kaikkea Ketonen – nähdäkseni toisin kuin eräät myöhemmät julkiseen keskusteluun aktiivisesti osallistuvat filosofit ja radikaalit pragmatistit – kunnioitti filosofisten ongelmien aitoutta. Vaikka hän ei ehkä itse paneutunut riittävän systemaattisesti ja pitkäjänteisesti kaikkiin niihin teemoihin, joihin hänellä olisi ollut kykyä paneutua (esimerkiksi emergenssin käsitteeseen tai yhtä lailla hänen uransa varhaisvaiheessa keskeisiin todistusteoreettisiin ongelmiin), hänen ajattelussaan voidaan nähdä samaa ehdotonta ”rehellisyyttä suurten kysymysten edessä”, jota hän arvosti opettajassaan Kailassa (ks. Ketonen 1960, s. 16). Hänen työssään ei ole jälkeäkään ”filosofian lopun” haaveilusta (tai sillä uhkailemisesta). Tässäkin mielessä Ketonen oli lähellä aitoa pragmatismia eikä esimerkiksi Richard Rortyn ja hänen seuraajiensa sepittämiä pragmatismia väärityksiä. Moniin Eurooppalaisen ihmisen maailmankäsitelmän lukijoihin – myös tämän kirjoittajaan, joka tutustui Ketosen kirjaan 19-

vuotiaana Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian pääsykokeeseen valmistautuessaan – lienevättehneetsuuren vaikutuksen seuraavatylevät sanat:

Olevaisen salaisuus on pohjaton. Jos sanomme, että elämäkin on luonnon tuote, niin poistamme sillä vain mitättömän pintakalvon siitä läpituokemattomasta verhosta, jonka tuolle puolen olevaisen salaisuus joka tapauksessa jää. Tämän mysteerin olemassaolo meidän on pakko myöntää. Mutta älkäämme myöntäkö sitä sen vuoksi, että saisimme siten aiheen ryhtyä heti selittämään tätä samaa mysteerii lähtien tunteista ja toiveista, joita tutkijan ajatus ei enää sido. Siihen meillä ei myöskään ole oikeutta. Sille, mitä väitämme, tulee aina olla jokin peruste. Ja tässä voijokainen aito ja vakava filosofia olla meille palvelija ja ohjaaja. (Ketonen 1981, s. 219.)

Tässä ei puhu ultrapragmatisti, jonka mukaan filosofian ikuiset ongelmat voitaisiin jättää historian lehdille ja korvata edifioivalla kulttuurikeskustelulla, muttei myöskään systemaattisen filosofisen tutkimuksen ”tuloksia” tavoitteleva, tieteestä mallinsa etsivä ongelmanratkaisija, joka on vakuuttunut, että nuo ongelmat voidaan ratkaista (ja siten lopettaa niistä keskusteleminen) esimerkiksi kehittämällä uutta ja ilmaisuvoimaisempaa logiikkaa. Kuten pragmatistien klassikot (ainakin parhaimmista) Ketonen oivalsi filosofisten ongelmien olevan ihmiselämään itseensä syvästi juurtuneita, konkreettisia, käytännöistämme erottamattomia, ”ihmisten ongelmia” (vrt. Dewey 1946) – ja samalla tietystä mielessä ratkeamattomia, ikuisia. Aidosti itsekriittisen ajattelijan tavoin hän myös varoitti meitä etsimästä niihin pinnallisia, kriittikittömiä pseudoratkaisuja, ”joita tutkijan ajatus ei enää sido”. Veikkaisin, että hän olisi pitänyt myös monia analyttisen filosofian klassisiin filosofisiin ongelmiin tarjoamia ratkaisui- tai eliminointiehdotuksia tällaisina.

Mutta tämä on tietenkin spekulatiota. Voimme vain valitella sitä, ettei Ketonen missään kattavasti eksplikoinut filosofiakäsityksensä suhdetta pragmatistien eikä analyttisen filosofian ihanteisiin.

Viiiteet

- Olen kiitollinen kaikille, jotka kommentoivat tämän artikkelin pohjana ollutta esitelmäni Suomen Filosofisen Yhdistyksen järjestämässä akateemikko Oiva Ketosen muistosymposiumissa Helsingissä 28.11.2001, erityisesti professori Ilkka Niimiluodolle, jolta olen myös saanut hyödyllisiä lähdevinkkejä.
- Dewey oli aiemmin toiminut muun muassa Columbiassa, jossa Nagel Ketosen vierailun aikaan vaikutti.
- Ketonen kyllä mainitsee Peircen esimerkiksi teoksensa *Se pyöri sittenkin* alussa tieteen menetelmää käsitellessään (Ketonen 1976, s. 10). Ketosen tutustuessa amerikkalaiseen filosofiaan oikeastaan vain James oli Suomessa melko hyvin tunnettu. Useita hänen teoksiaan oli suomennettu jo 1910-luvulla (ks. Pihlström 2001). Yksi Ketosen suosikkipragmatistin Deweyn filosofista pääteoksista, *The Quest for Certainty*, ilmestyi suomeksi vasta vuonna 1999, hieman ennen Ketosen kuolemaa (Dewey 1999).
- Tässä ei ole tarvetta viitata lähemmin Salomaan tai muiden varhaisten suomalaisten pragmatistien tulkitusjoiden näkemyksiin. Salomaan kriittikistä ks. Pihlström (2001).
- Emergenssikeskustelusta laajemmin ks. myös Pihlström (2002a). On ehkä paikallaan mainita, ettei Ketonen ollut ensimmäinen, joka toi emergenssin käsitteen suomalaisen keskusteluun: emergenssiteorioita esitteli muun muassa Nageliin viitaten jo Kari Lagerspetz (1957); vrt. myös Lagerspetz (1982), s. 45–46. Holistista luonnonfilosofiaa, jossa ”kokonaisuus on enemmän kuin osiansa summa”, oli jo 1920-luvulla kehittänyt Ketosen opettaja Kaila (ks. Kaila 1928; vrt. Niimiluoto 1990b, s. 26). Sanan ”kokonaisuus” intro-dusoi suomen kieleen Ohto Oksala (ks. Kaila 1960, s. 555; olen kiitollinen tästä huomiosta professori Niimiluodolle). On selvää, että Kailan ja Ketosen hollistisen naturalismin muotojen tarkempi vertailu vaatisi oman tutkielmansa.
- Kailan naturalistinen perusajatus ja hänen varaukselliset pragmatistisyympäätiansa, jotka ulottuivat ainakin 1943 ilmestyneeseen *Syvähenkiseen elämään* (3. painos 1986) saakka (ks. Pihlström 2001), eivät luultavasti voineet olla jossain määrin vaikuttamatta siihen, että Ketosen ajattelu ohjautui deweylaisille urille. Kailalle läheisin pragmatisti oli kuitenkin aina William James.
- Esimerkiksi teokseen Craig & Moreland (2000) sisältyvissä artikkeleissa monet naturalismin kriitikot argumentoivat, ettei naturalismia voida tulkita puhtaasti metodologiseksi kannaksi vaan se on omaleimainen filosofinen näkemys vain radikaalissa metafysisessä (reduktiivisessa tai eliminatiivisessa) muodossa, jossa kaikki ”yliuonnolliset” tai muut luonnontieteen maailmankuvaan sopimattomat entiteetit poistetaan rationaalisen ajattelijan todellisuuskäsityksestä. Naturalismin määrittelyminen on toki kompleksinen kysymys, eikä siihen tässä voida ottaa kantaa (vrt. esim. Pihlström & Koskinen 2001). Ketosen luonnehdinnat kuitenkin muistuttavat hyvin naturalismin

määrittelymisen vaikeudesta: jos kaikki, myös kaikki "henkinen", on osa luontoa, voidaanko itse asiassa luonnon piiristä sulkea pois mitään?

⁸ Tämä kuvaus vastaa itse asiassa hämmästyttävän hyvin synteiesipyrkimystä, joka nykyfilosofiassa voi näyttäytyä esimerkiksi pragmatismmin tulkitsemisena kantilaisen transsendentaalisen idealismin naturalisoimiksi (vt. Pihlström 1998).

⁹ Aivan samoin hän olisi saattanut tehdä merkittävän uran loogikkona, mikäli hän ei olisi lopettanut logiikan tutkimusta jo 1940-luvun puolivälissä.
¹⁰ Muistettakoon, että loogikassa saavutettujen tulosten filosofiseen relevanssiin kohdistuvan kritiikin ei missään tapauksessa tarvitse eikä pidä olla noita tuloksia itseään vastaan suunnattua, sikäli kuin ne ovat loogikko-yhteisössä yleisesti hyväksytyjä ja tunnustettuja. Tässä suhteessa on ihmeteltävä Hintikan (2001b) tapaa arvostella pyrkimystä asettaa tietyt sinänsä kiistattomat logiikan perustutkimuksen tulokset laajempaan (tieteen)filosofiseen kontekstiin ja koetella niitä niiden yleisemmän filosofisen kantavuuden valossa.

¹¹ Myös käytännön tasolla, korkeakoulupolitiikassa, Ketosen vaikutteet olivat osittain amerikkalaisia. Esimerkiksi vierailu Wisconsinin yliopistoon 1966–67 muovasi merkittävällä tavalla hänen näkemyksiään. Vt. Eskola (2002).

¹² Olen laajasti kritisoinut Saarisen – ja *mutatis mutandis* eräiden muidenkin mediaintellektuellien – filosofiakäsitästä teoksessa Pihlström (2001). Saarisen mediafilosofisen ohjelman perusesitys on Taylor & Saarinen (1994).

Kirjallisuus

- Craig, William Lane & Moreland, J.P. (toim.) (2000), *Naturalism: A Critical Analysis*, Routledge, London & New York.
- Dewey, John (1929), *Experience and Nature*, Open Court, La Salle, Ill., 2. painos, 1986 (1. painos 1925).
- Dewey, John (1946), *Problems of Men*, Philosophical Library, New York.
- Dewey, John (1999), *Pyrkimys varmuuteen: Tutkimus tiedon ja toiminnan suhteesta*, suom. Pentti Määttänen, Gaudeamus, Helsinki (alkuteos 1929).
- Eskola, Seikko (2002), "Oiva Ketonen korkeakoulupolitiikkona", tässä nitessä. Hatfield, Gary (1990), *The Natural and the Normative: Theories of Spatial Perception from Kant to Helmholtz*, The MIT Press, Cambridge, MA & London.
- Hickman, Larry A. (2001), "Pragmatism as Post-Postmodernism", ilmestyy teoksessa Elias L. Khalil (toim.), *Dewey, Pragmatism, and Economic Methodology* (esitelmä American Institute of Economic Researchin Dewey-symposiumissa Great Barringtonissa, MA, heinäkuussa 2001).
- Hintikka, Jaakko (2001a), *Filosofian köyhyyden ja rikkaus: Nykyfilosofian kartoitus*, toim. Janne Hiipakka ja Risto Vilkkonen, useita suomentajia, Art House, Helsinki.

Hintikka, Jaakko (2001b), "Mitä tieteenfilosofiassa todella tapahtuu?", *Tieteessä tapahtuu* 7/2001, 42–45.

Kaila, Eino (1928), *Beiträge zu einer synthetischen Philosophie*, Annales Universitatis Aboensis B IV:3, Turku.

Kaila, Eino (1953), "Laatujen asema suureiden maailmassa", teoksessa Kaila, Eino (1960), *Hahmoittuva maailma: Johdanto*, teoksessa Kaila, Eino (1960), *Valitut teokset* 2, toim. Ilkka Niiniluoto, Otava, Helsinki, 1992, s. 505–524.

Kaila, Eino (1960), "Hahmoittuva maailma: Johdanto", teoksessa Kaila, Eino (1960), *Valitut teokset* 2, toim. Ilkka Niiniluoto, Otava, Helsinki, 1992, s. 553–560.

Kaila, Eino (1986), *Syöhenkinen elämä*, Otava, Helsinki, 3. painos (1. painos 1943).

Ketonen, Oiva (1948), *Suuri maailmanjärjestys: Tutkimus maailmankurvan historiasta*, Otava, Helsinki.

Ketonen, Oiva (1951), "Vaikutelmia Amerikan filosofiselta näyttämöltä", *Suomalainen Suomi* 19, 83–90.

Ketonen, Oiva (1954), "John Dewey 1859–1952", *Ajatus* 18, 85–98.

Ketonen, Oiva (1960), "Eino Kailan tutkijapersoonallisuus", *Ajatus* 23, 5–16.

Ketonen, Oiva (1976), *Se pyörii sittenkin: Tieteenfilosofian peruskysymyksiä*, WSOY, Porvoo.

Ketonen, Oiva (1980), *Rajalla: Ihmisen kohtalon pohdintaa*, Otava, Helsinki.

Ketonen, Oiva (1981), *Eurooppalaisen ihmisen maailmankatse*, WSOY, Porvoo, 3. painos (1. painos 1961).

Ketonen, Oiva (1983), *Kansakunta murroksessa: Kesää 1918 ja sen taustaa*, WSOY, Porvoo.

Lagerspetz, Kari (1957), "Kokonaisuuden käsite ja elämä", *Suomalainen Suomi* 25, 470–474; julkaistu uudelleen teoksessa Lagerspetz, Eino ja kone, WSOY, Porvoo, 1966, s. 38–46.

Lagerspetz, Kari (1982), *Sattumasta säätelemään: Eliöt sopeutuvina säätelyjärjestelmänä*, WSOY, Porvoo, 1983.

Nagel, Ernest (1961), *The Structure of Science*, Harcourt, Brace & World, New York, 1971.

Niiniluoto, Ilkka (1990a), *Maailma, minä ja kulttuuri: Emergentin materialismin näkökulma*, Otava, Helsinki.

Niiniluoto, Ilkka (1990b), "Luonto, elämä ja sielu: Eino Kaila 1910–35", teoksessa Eino Kaila, *Valitut teokset* 1, toim. Ilkka Niiniluoto, Otava, Helsinki, s. 9–38.

Pihlström, Sami (1998), *Pragmatism and Philosophical Anthropology: Understanding Our Human Life in a Human World*, Peter Lang, New York.

Pihlström, Sami (1999), "Kun eurooppalainen filosofia amerikkalaistui", *niin & niin* 2/1999, 41–42.

Pihlström, Sami (2001), *Filosofin käytännöt: Pragmatismmin perinteen vaikutus suomalaisessa filosofiassa 1900-luvulla*, UNIPress, Kuopio.

Pihlström, Sami (2002a), "The Re-Emergence of the Emergence Debate", *Principia*, ilmestyy (esitelmä ISHPSB 2001-kongressissa Hamdenissa, CT, heinäkuussa 2001).

- Pihlström, Sami (2002b), "Pragmatismi ja looginen empirismi", teoksessa Ilkka Niimiluoto & Heikki J. Koskinen (toim.), *Wienin piiri*, Gaudeamus, Helsinki.
- Pihlström, Sami (2003), "On the Concept of Philosophical Anthropology", *Journal of Philosophical Research* 28, ilmestyy.
- Pihlström, Sami & Koskinen, Heikki J. (2001), "Philosophical and Empirical Knowledge in the Program of Naturalism", teoksessa Mika Kiikeri & Petri Ylikoski (toim.), *Explanatory Connections: Essays Dedicated to Matti Sintonen's 50th Birthday*, www.valt.helsinki.fi/kfi/matti.
- von Plato, Jan (2002), "Elämä ja teos - ajatuksia Oiva Ketosen tieteellisen saavutuksen johdosta", tässä niteessä.
- Sintonen, Matti (toim.) (1998), *Biologian filosofian näkökulmia*, Gaudeamus, Helsinki.
- Sleeper, R.W. (1986), *The Necessity of Pragmatism: John Dewey's Conception of Philosophy*, Yale University Press, New Haven & London.
- Stephan, Achim (1999), *Emergenz: Von der Unvorhersagbarkeit zur Selbstorganisation*, Dresden University Press, Dresden & München.
- Taylor, Mark C. & Saarinen, Esa (1994), *Imagologies: Media Philosophy*, Routledge, London & New York.

Elämä ja teos - ajatuksia Oiva Ketosen tieteellisen saavutuksen johdosta

JAN VON PLATO

Voi olla, että useimpien yliopiston professorien tieteestä ei jää mitään pysyvää jäljelle. Tuollainen kolmenkymmenen vuoden ajanjakso on riittävä asian varmistamiseksi, paitsi yllätystapauksissa. Joillakin on onni keksiä yksi merkittävä asia, jota voi sitten toistaa eri muodoissa. Helsingin yliopiston pitkäaikaisen filosofian professorin Oiva Ketosen tieteellinen ura oli merkittävä: Hän teki uransa alussa yhden asian ja jätti sen sitten täydellisesti. Myöhempi tuotanto muodostuu kirjoitellusta, jossa tieteellisyyden oleellinen tunnusmerkki, uuden, alkuperäisen tiedon tavoittelu, ei ole määräävä.

Ketonen syntyi vuonna 1913 suureen pohjalaiseen talonpoikaisperheeseen. Kansakoulun jälkeen Ketosen opinhalu vei hänet kouluun kaupunkiin, jonne kertyi matkaa lähemmäs kolmeakymmentä kilometriä. Matka taittui pyörällä. Ketonen opiskeli matematiikkaa ja filosofiaa Helsingin yliopistossa 1930-luvulla. Matematiikkaa dominoi Rolf Nevanlinna, tunnettu funktioteorian tutkija, ja filosofiaa Eino Kaila. Kaila oli teatraalinen persoona, joka tunsu vetoa taiteelliseen ilmaisuun ja tieteelliseen ankaruuteen. Vuosisadan alkuvuosikymmeninä suuresti edistynyt fysiikka, ajan ja avaruuden suhteellisuusteoria sekä mikrokosmoksen kvanttimekaniikka kiehtoivat häntä. Hän luultavasti ajatteli, että luonnon perimmäisten salaisuuksien tutkiminen fysiikan tieteessä oli jalointa mihin ihminen pystyi. Filosofina Kaila tietysti tunsu sen mannermaisen filosofisen suuntauksen joka nosti ylimmäksi arvoksi tuollaisen tieteellisen credon, nimittäin loogisen empirismin. Hän hakeutui sen perustajien läheisyyteen ja toi sillä